

Dialectiek van de arbeidersbeweging

A. F. VAN ZWEEDEN

Wil Albeda, de minister van Sociale Zaken die zijn portefeuille zo doelmatig weet te beheren dat hij tijd in overvloed beschikbaar heeft om in dag- en weekbladen artikelen te schrijven, heeft in de *Haagse Post* een recensie geschreven over *Mensenwerk* 1), het lezenswaardige gedenkboek dat Ger Harmsen, Jos Perry en Floor van Gelder hebben geschreven ter gelegenheid van de fusie van de Industriebonden NVV en NKV. Het is een opmerkelijke boekbespreking. Niet omdat hier de minister aan het woord is, of de grote kenner van de arbeidsverhoudingen, maar omdat de recensent als oud-bestuurder van het CNV en als bemiddelaar in een van de grote conflicten die de industriebonden hebben uitgevochten met de werkgevers en onder elkaar, zelf medespeler is geweest in de geschiedenis die ten slotte heeft geleid tot het samengaan van de socialistische en de rooms-katholieke vakbond. Albeda heeft zijn bespreking geschreven uit zijn eigen parti-pris.

De auteurs van *Mensenwerk* trekken conclusies uit hun geschiedkundig onderzoek die de verontwaardiging van Albeda hebben gewekt. „Toen (tegen het eind van de jaren zestig) de dwang van de kerk wegviel, bleek pas hoeveel bereidheid er in rooms-katholieke vakbonden leefde om te strijden voor een betere arbeids- en leefsituatie”, zo stellen zij vast. In die jaren greep de ontkerstening om zich heen. Het CNV vond toen dat toenadering tot het NKV het meest voor de hand lag. Het CNV was immers van huis uit een interconfessionele vakcentrale. Het is een vraag van historisch belang, waarom het NKV niet met het CNV, maar met het NVV, in zee is gegaan.

Harmsen c.s. trachten in hun boek vooral op deze vraag een antwoord te vinden. Al in het verre verleden, zo stellen zij, zijn er allerlei aanwijzingen die erop duiden dat het binnen de vakorganisaties anders zou verlopen dan in de politiek, waar KVP, ARP en CHU elkaar vonden in het CDA, en in werkgeverskring waar de katholieke en protestants-christelijke organisaties zich verenigden in het NCW. De conclusie van Harmsen ligt besloten in de stelling dat „de eerste en belangrijkste bindende kracht voor maatschappelijke organisaties als een

vakbeweging niet gevormd wordt door een gezamenlijk gedeelde godsdienstige overtuiging, maar door de gemeenschappelijk ervaren maatschappelijke belangen en de daarop gebaseerde gemeenschappelijke ideologie”.

Deze conclusie wekt Albeda's verontwaardiging. Hij schrijft dat een „werkelijk motiverende maatschappijbeschouwing verder grijpt dan belangen, omdat zij zoekt naar de bronnen van de ethiek”. Deze kritiek onthult meer van de visie van de oud-CNV-man Albeda op de maatschappij, dan dat zij de steekhoudendheid van de betwiste stelling aantast. Wanneer Harmsen vaststelt dat het „misschien billijker is het CNV niet in de eerste plaats te zien als een vakorganisatie maar als een naar binnen gerichte godsdienstige vereniging die het beginsel boven alles stelt”, dan lijkt Albeda dat oordeel te bevestigen.

Harmsen c.s. onderbouwen hun stellingen met een aantal feiten. In 1961 is het een pater jezueit, H. Hoefnagels, die in een artikel in de *Sociologische Gids* onder de titel „Nederland een sociaal paradijs?” kritiek levert op de geringe strijdbaarheid van de Nederlandse vakbeweging en daarvoor vooral gehoor vindt bij jonge socialist. Een paar jaar later maakt het NKV zich los van de KVP. Jan Mertens houdt zelf kritische en anti-kapitalistische redevoeringen, waarvan vooral zijn filippica tegen de tweehonderd personen die de gehele economie in handen hebben opzien baarde. De bedrijfssluitingen van de jaren 1965-1966 schokten de voorzitter van de katholieke metaalarbeidersbond St. Eloy, Piet Brussel, zo diep, dat hij later zou verklaren toen duidelijk te hebben ingezien dat de „functie van het kapitalistische systeem nu geëindigd is”. Het was deze ontwikkeling binnen het NKV die een toenadering tot het NVV mogelijk maakte en niet tot het CNV, dat zich veel minder kritisch opstelde tegenover de maatschappelijke orde.

Dieper en vooral ook radicaler dan het NVV werkte het NKV zijn maatschappijvisie uit, waarin het woord socialisme weliswaar niet te vinden is, maar waarin een gedachtengang wordt ontwikkeld die daar toch niet ver van af staat. Albeda merkt in zijn recensie op, dat het „so-

cialisme”, de ideale alternatieve maatschappij, meer als opium voor de werkers fungeert dan welke versie van de christelijke godsdienst ook. Ik denk dat hij daarin niet helemaal ongelijk heeft. De bij NVV en NKV aangesloten bonden hadden in het midden van de jaren zeventig door het teloorgaan van het harmoniemodel, de fictie van een corporatistisch systeem waarin de klassenstrijd kon worden afgeschaft, een nieuw ideaal maatschappijbeeld nodig om hun strijdbaarheid te richten op een doel dat verder reikte dan de strijd om directe materiële belangen. Albeda herinnert zich zijn bemiddelingspoging bij het metaalconflict van 1972 toen Piet Brussel in het geheim een deal sloot met de werkgeversvoorzitter Prins. De Metaalbedrijfsbond CNV, de Unie BLHP en de Industriebond NKV gingen een akkoord aan met de werkgevers dat voor de Industriebond NVV onaanvaardbaar was. Albeda meent dat toen een samengaan van CNV en NKV voor de hand had gelegen en betreurt het nog dat het anders is gelopen.

Ik herinner me uit die tijd ook een uitspraak van Albeda. Hij zei toen dat de harde opstelling van de Industriebond NVV hem deed denken aan de Amerikaanse vakbonden die alleen maar uit zijn op materiële voordelen. In een in dit blad gepubliceerde polemiek met Albeda heb ik toen de stelling verkondigd dat hij zich vergiste. De Industriebond NVV was de confrontatie met de werkgevers niet alleen aangegaan om materieel voordeel te behalen. In zijn eisenpakket kwam ook erkenning van het bedrijvenwerk voor. De later in *Fijn is anders, Breien met een rooie draad, de Maatschappijvisie van het NVV, Distantie van nabij bekeken* en *Visie NKV*, geformuleerde maatschappijkritiek diende als legitimatie en als leidraad voor een vakbeweging die zich opnieuw van haar eigenlijke roeping als strijdorganisatie en voorhoede van de arbeidersbeweging bewust was geworden. Het CNV heeft samenwerking met de werkgevers en verzoening met het kapitalisme door deling van verantwoordelijkheid in zijn vaandel geschreven.

Nu de vakbeweging, mede door het optreden van Albeda als minister van Sociale Zaken, in een defensieve positie is gedrongen komt weer de vraag aan de orde of de vakbeweging zich door versterking van haar eenheid kan hervinden. De in de jaren zeventig ontwikkelde maatschappijvisies zijn door de strijd om het naakte bestaan op de achtergrond geraakt. De FNV-bonden lijdten opnieuw ledenverlies. Door de economische crisis worden ze teruggeworpen op de strijd voor het behoud van de bedreigde verworvenheden. Weer stelt het CNV zich op als de vakcentrale die zich het meest

1) Ger Harmsen, Jos Perry en Floor van Gelder, *Mensenwerk*, Ambo, Baarn, 1980.

bewust is van zijn verantwoordelijkheid voor de nationale economie.

De Industriebond FNV, die zojuist op zijn congres het beleidsprogramma *Verder kijken* heeft aanvaard, distantieert zich van zijn oppositionele rol. Het nieuwe realisme van deze FNV-bond, dat zoveel discussie onder de eigen leden en in de eigen vakcentrale heeft losgemaakt, duidt erop dat hij bereid is zijn ideologische doelstellingen voorlopig te laten voor wat ze zijn, omdat behoud van werkgelegenheid en redding van de industrie eerder aan de orde zijn dan verandering van de maatschappij.

Het zal niet de eerste keer zijn in de geschiedenis dat de Nederlandse vakbewe-

ging haar doelstellingen aanpast aan de gewijzigde omstandigheden en belangen van haar leden. Alleen het CNV is, de jaren door, min of meer zich zelf gebleven. Het had geen behoefte aan de opstelling van een nieuwe maatschappijvisie, toen NVV en NKV aan hun ideologische programma's werkten. Van Zuthem betitelde het CNV daarom als een „onbewogen beweging”. Beweging, dat wil zeggen ontwikkeling, ontstaat door de dialectiek van strijdende belangen. Dat is de sleutel tot de geschiedenis van de arbeidersbeweging die Harmsen als historisch materialist eerder ziet dan de ethicus Albeda.

A. F. van Zweeden